

ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРИ ДАВНЬОГО КИТАЮ

У доповіді розглядаються особливості становлення і розвитку культури Давнього Китаю у контексті викладання інтегрованої навчальної дисципліни «Історія світової культури» для студентів I курсу спеціальності «Культурологія». Визначені складові культури Давнього Китаю – це періодизація, писемність, наука і техніка, література і мистецтво, даосизм, конфуціанство, буддизм. Ознайомлення студентів із означеним матеріалом спирається на повідомлення джерел, наукову і навчальну літературу.

Етнічна єдність людності та своєрідність культури, що сформувалася в Давньому Китаї, проіснувала майже без змін з XVI ст. до н. е до III ст. н. е. Основні періоди (епохи) в історії та культурі Давнього Китаю традиційно носять назви династій імператорів і царств. У цих рамках виділяються наступні періоди: Шан (Інь)—ХУІІІ—ХІІ ст. до н. е.; Чжоу — 1027—256 рр. до н. е.; Цінь і Хань — III ст. до н. е.—III ст. н. е.

Найдавніші племена на території Китаю селилися у долинах великих річок, головною з яких була Хуанхе. Одне з цих племен із самоназвою Шан, створило в середині II тис. до н. е. ранню китайську державу. Саме в цей період починають закладатися основи культури Давнього Китаю. Було винайдено шовкопрядіння, бронзоліварну справу, ієрогліфічну писемність, зародилися основи містобудування. Монархи – вани (князі) – вважалися верховними жерцями. При їхньому дворі працювали вчені: хроністи, астрономи, укладачі календаря, у якому сонячний рік тривав 366 днів, а повний місяць складався з 30 днів, неповний – з 29.

Писемність з'являється в досить розвиненому вигляді, що дає можливість відносити її виникнення до більш раннього періоду. Існувало понад 3,5 тис. ієрогліфів, 2,5 тис. з яких збереглися у Китаї до сьогодення. Найдавніші твори китайського мистецтва датуються II тис. до н. е. Вони представлені керамікою, виготовленою на гончарному крузі та ритуальним посудом і прикрасами з бронзи.

Значну роль у житті шанського суспільства відігравала релігія. У всіх явищах природи давні китайці вбачили волю духів і богів. Вони порівнювали з божествами грім, вітер, дощ тощо. Існував також культ предків. Верховним божеством вважали Небо, яке уявляли у вигляді кола; землю зображали у вигляді квадрата, в центрі якого розташовувалася їхня країна, яку називали Піднебесною або Серединним царством.

У XI ст. до н. е. державу Шан завоювали племена Чжоу. Недовгий розквіт змінився роздробленістю і міжусобними війнами – епохою Чжанго – «Ворогуючих царств» (V–III ст. до н. е.). Безперервні війни сприяють нагромадженню військового досвіду. Фундатором військової теорії вважається Сунь Цзи. Його «Трактат про військове мистецтво» став каноном військової науки свого часу і досі вважається класикою військово-стратегічної думки.

В епоху Чжоу продовжився бурхливий розвиток астрономії. З'явилися нові прилади для визначення координат небесних світил – армілярні сфери. За 600 р. до н. е. було введено сонячно-місячний календар. У IV ст. до н. е. вченим Ші Шенем було складено перший у світовій історії каталог зірок, що включав 800 світил. Починаючи з 240 р. до н. е. регулярно фіксувалася поява комети, відомої у сьогоденні під назвою Галлея.

Значними були досягнення давньокитайських медиків. Частина їхніх методів лікування не втратила своєї актуальності за наших часів: голкотерапія, пульсова діагностика, припікання тощо.

У періоди Чжоу і Чжанго формується китайська філософія. Виникають матеріалістичні переконання, в основі яких лежали уявлення про п'ять першоелементів («стихій») природи: води, вогню, металу, дерева, землі. Одночасно відбувається становлення головних принципів вчення щодо протилежностей і взаємозв'язку сили Інь і Янь, дія яких розглядалася як причина руху явищ природи. Це знаходить своє втілення в стародавній літературній пам'ятці Китаю – «Книзі перемін» (ХІІ–VI ст. до н. е.).

У VI–V ст. до н. е. зароджуються даосизм і конфуціанство. Засновником даосизму вважається мудрець Лао-цзи. У центрі його вчення – поняття Дао («Шлях»), якому підлеглий весь світ і яке є основою та джерелом всього сущого. Весь Всесвіт має своє Дао і перебуває у постійному русі, в постійній зміні, підкоряючись природній необхідності. Поведінка людини також повинна керуватися природними законами, вона не повинна втручатися у плін життя, інакше це призведе до хаосу. Засуджуючи багатство, розкіш, знатність, виступаючи проти жорстокості і свавілля, насильства і воєн, Лао-цзи, проте, проповідував відмову від боротьби, висував теорію «недіяння», ненасильницького споглядання за дійсністю.

Конфуціанство виникло як етико-політичне вчення і надалі набуло значного поширення. Основоположник вчення Кун Фу-цзи (551–479 рр. до н. е.) вважав вічним встановлений Небом порядок, закликав шанувати традиції у сім'ї і державі, ставлячи понад усе виховання людини. Він розробив систему правил і норм поведінки людини – Ритуал, згідно з яким треба шанувати предків, поважати старших, прагнути до внутрішнього самовдосконалення. Покірність молодших старшим і народу володарям вводилася у вічний і непорушний закон. Будь-які зміни у суспільстві засуджувалися. Проте імператори

династії Цінь досить жорстоко боролися проти конфуціанства, і тільки у Шаньській імперії воно стало офіційною державною ідеологією в Китаї до початку XX ст.

До шедеврів літератури періоду Чжоу поруч з «Книгою перемін» належить «Книга пісень» – пам'ятник народної поезії, до якої входить 305 поетичних творів, і «Книга історії» – збірник офіційних документів та описів історичних подій.

Музичне мистецтво означеного періоду виконувало не тільки ритуальні функції –розвивається пісенна творчість і хореографія, удосконалюються техніка музичної гри і самі музичні інструменти: «Слова можуть обманювати, люди можуть прикидатися, тільки музика не здатна на це».

У період правління династії Цінь припинилися міжусобні війни, Китай об'єднався в могутню імперію. Імператор Цінь Ші-Хуанді розпочав грандіозне будівництво: були прокладені нові дороги, прориті канали, столиця імперії Сяньян обнесена могутніми мурами. Але головне будівництво розгорнулося на півночі, де Китай постійно конфліктував з місцевими кочовими племенами. Щоб обмежити їхнє проникнення на територію Ціньської імперії, протягом 10 років зводили Велику Китайську стіну. Загальна її довжина становила майже 4 тис. км, кожні 60–100 м над стіною здіймаються оборонні вежі. Висота стіни досягала 10 м., а ширина була така, що по ній вільно могли проїхати 5–6 вершників.

З розмахом будувалася і гробниця Цінь Ші-Хуанді. Вона оточена двома рядами високих стін, які створюють в плані квадрат (символ Землі). На відстані півтора кілометра від гробниці прориті одинадцять підземних тунелів, де розташовувалася «Теракотова армія». Кожна глиняна фігура воїна має зріст 2 метри і важить 300 кг. Усього таких фігур налічується 8000. Примітно те, що всі статуї мають абсолютно різні обличчя.

Новий розквіт культури Китаю починається з утвердженням династії Хань. Масштабні гідротехнічні роботи, будівництво палаців, храмів, гробниць вимагали значних математичних знань. У I ст. н. е. було створено трактат «Математика у десяти розділах». Новий крок уперед робить астрономія. У 27 р. до н. е. було зроблено перший запис щодо плям на Сонці. Астроном Чжан Хен (78–139 рр. н. е.) зумів нарахувати 2,5 тис. зірок, розташованих в 124 сузір'ях. Тоді ж з'явився компас. Набули поширення зубчасте колесо і водяний млин. Зведення будівель на 2–3 і більше поверхів з багаторусним дахом, критим кольоровою черепицею, було звичайною справою.

Для художнього мистецтва характерне реалістичне трактування сюжету й образів. Винятковий інтерес являють скульптурні рельєфи з Шаньдуна і Сичуані.

Триває розвиток писемності. Замість загостреної палички, яка служила для письма лаком на бамбукових і дерев'яних вертикальних дощечках, почали використовувати волосяний пензель. На рубежі нашої ери в Китаї була винайдена туш. У I ст. н. е. китайці винайшли папір. З II ст. н. е. папір набуває масового поширення.

У палаці імператора існувала багата бібліотека, діяла Музична палата для збирання і обробки фольклору. Сима Цянь (145–86 рр. до н. е.) вважається батьком китайської історичної науки і одночасно класиком китайської прози. Його «Історичні записки» складаються з 130 розділів і репрезентують історію Китаю з найдавніших часів. Досить сказати, що всі подальші китайські історичні праці будувалися за їхнім зразком, у тому числі і праця іншого ханьського історика – Бань Гу. Його твір «Історія Старшої династії Хань» охоплює 230 років.

У II ст. до н. е. до Китаю проникає буддизм. Він прискорив розвиток китайської філософії і культури. З'явилися буддійські монастирі, скельні ансамблі. Але буддизм набирає тут нової форми — чань-буддизму (пізніше в Японії він став називатися дзен-буддизмом). Однак особливого розвитку все це набуває вже в рамках Середньовіччя.

Таким чином, студенти-культурологи повинні зрозуміти, що культуру Давнього Китаю відрізняло не тільки різноманіття, але й велика життєстійкість. Вона змогла увібрати і перетворити всі зовнішні культурні впливи. Китайська писемність стала основою для писемності Кореї, Японії, В'єтнаму. Шовк, компас, папір, туш, порох вперше були винайдені в Китаї. Але слід зазначити, що досягнення китайської культури стали відомими на Заході значно пізніше, у Середньовіччі.

Ретельне вивчення культури Давнього Китаю дозволить студентам спеціальності «Культурологія» МДУ відкрити раніше невідомі сторінки духовного розвитку світової цивілізації.

Література

1. Історія світової та української культури: підручник для ВНЗ / В. А. Греченко, І. В. Чорний та ін. – К. : Літера ЛТД, 2010. – 480 с.
2. Історія світової цивілізації: Соціокультурний розвиток людства: Навч. посібник. Вид. 2-ге, стереотип. / Ю. Павленко. Відп. ред. та автор вст. слова С. Кримський. – К.: Либідь, 1999. – 360 с.
3. Культура Стародавнього Китаю [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Культура_Стародавнього_Китаю.